

Prof. Dr.
A. Nadi GÜNAL
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr.
Mehmet ÜÇER
Dicle Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

ROMA HUKUKU KAVRAM VE KURUMLARI

SİYASÎ TARİH

HUKUK TARİHİ

**IUSTINIANUS DERLEMESİ VE BUNUN
MODERN HUKUKLARI ETKİLEMESİ**

GENEL KAVRAMLAR

KİŞİLER HUKUKU

YARGILAMA HUKUKU

İCRA HUKUKU

**ALTERNATİF UYUŞMAZLIK
ÇÖZÜM YOLLARI VE TAHKİM**

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	V
KAYNAKÇA.....	XXI
KISALTMALAR.....	XXVII
§1. NEDEN ROMA HUKUKU?.....	1
§2. ROMA DEVLETİNİN SİYASİ TARİHİ.....	7
I. KRALLIK DÖNEMİ (MÖ 753-MÖ 509)	7
A. ŞEHİR DEVLETİNİN KURULUŞU	7
B. DEVLETİN ORGANLARI.....	9
1. Kral (Rex)	9
2. Halk Meclisi (Comitia Curiata).....	10
a. Patricius'lar	10
b. Pleb'ler	11
c. Client'ler.....	11
3. Senato.....	12
C. KRALLIK DÖNEMİNDE YAŞAM VE BU DÖNEMİN SONA ERMESİ.....	12
II. CUMHURİYET DÖNEMİ (CONSUL'LER DÖNEMİ) (MÖ 509- MÖ 27).....	13
A. DEVLETİN ORGANLARI.....	13
1. Magistra'lar	14
a. Imperium Yetkisi Olan Magistra'lar	14
aa. Consul'ler	14
bb. Dictator	15
cc. Praetor.....	16
b. Imperium Yetkisi Olmayan Magistra'lar	16
aa. Censor.....	16
bb. Tribunus Plebis	16

cc. Quaestor	17
dd. Aedilis Curulis.....	17
2. Senato.....	17
3. Halk Meclisleri	18
B. CUMHURİYET DÖNEMİNİN ÖNEMLİ OLAYLARI...19	
1. Patrici - Pleb Mücadelesi.....	19
2. İtalya'nın Ele Geçirilmeye Başlanması.....21	
a. Latin ve İtalya Konfederasyonu	21
b. Veii'nin Ele Geçirilmesi ve Kelt Savaşları.....22	
c. Samnit Savaşları (MÖ 343- MÖ 290).....23	
d. Pyrrhus Savaşı (MÖ 280- MÖ 275).....25	
3. Kartaca (Pön) Savaşları ve Makedonya'nın Fethi	27
a. Birinci Pön Savaşı (MÖ 264-241)	27
b. İkinci Pön Savaşı (MÖ 218-202)	28
c. İspanya İsyanı ve Makedonya Savaşı.....31	
d. Üçüncü Pön Savaşı (MÖ 146).....32	
4. Gracchus Kardeşlerin Toprak Reformu Girişimi.....33	
5. Marius'un Reformları (MÖ 107-MÖ 88).....36	
6. Sylla Dönemi (MÖ 88- MÖ 79)	37
7. Pompeius ve Caesar	39
III. PRINCIPATUS DÖNEMİ -İLK İMPARATORLUK DÖNEMİ- (MÖ 27-MS 284)	44
A. AUGUSTUS VE DEVLETİN DÖNÜŞÜMÜ.....44	
B. PRINCIPATUS DÖNEMİNE İLİŞKİN DİĞER GELİŞMELER.....46	
IV. DOMINATUS DÖNEMİ (SON İMPARATORLUK DÖNEMİ) (MS 284-476)	49
§3. ROMA HUKUKUNUN TARİHİ DÖNEMLERİ VE BU DÖNEMLERDEKİ HUKUK KAYNAKLARI	55
I. ESKİ HUKUK DÖNEMİ (MÖ 753 - MÖ 150).....56	
A. GENEL OLARAK.....56	

B.	BU DÖNEMDE HUKUK KAYNAKLARI VE UYGULAMASI.....	56
1.	Örf ve âdet Hukuku.....	56
2.	XII Levha Kanunu (Lex Duodecim Tabularum).....	57
3.	Rahip Hukukçuların Hukuk Uygulaması	59
4.	Praetörlerin Hukuk Uygulamaları.....	61
5.	Kanunlar.....	61
II.	KLASİK HUKUK DÖNEMİ (MÖ 150-MS 235)	62
A.	GENEL OLARAK.....	62
B.	KLASİK DÖNEMİN HUKUK KAYNAKLARI	64
1.	Kanun-Kanunlar (Lex-Leges)	64
2.	Plebisitler.....	66
3.	Senato Kararları	67
4.	Princeps Emirnameleri.....	68
a.	Talimat (Mandatum):.....	69
b.	Beyanname- Beyannameler (<i>Edictum-Edicta</i>) :	70
c.	Karar (<i>Decretum</i>):	71
d.	Cevap (<i>Responsa</i>) ve Mektuplar (<i>Epistulae</i>):	71
5.	Praetör Hukuku ve Beyannameleri	72
6.	Hukuk Bilimi (<i>Iurisprudentia</i>)	75
a.	Genel Olarak Hukuk Bilimi.....	75
b.	Hukukçuların Eserleri ve Faaliyetleri Sonucu Ortaya Çıkan Hukuk Kaynakları	79
aa.	Cumhuriyet Dönemindeki Önemli Hukukçular.....	79
bb.	Hukukçuların Genel Olarak Faaliyetleri	82
i.	Interpretare (Yorum):.....	83
ii.	Respondere (Hukukî sorulara cevap vermek):	83
iii.	Cavere (Hukukî işlemlere şekil vermek):	83
iv.	Agere (Dava Şekillerini Hazırlamak).....	84

v. Scribere (Hukukî Konularda Yazmak/ Hukukî Literatür)	84
vi. Docere (Hukuk Öğretimi Yapmak):	84
cc. Klasik Dönem Literatürü	85
i. Sorunlu Literatür:	85
ii. Yorumlar (Commentarii):	85
iii. Monografiler:	86
iv. Ders Kitapları:	86
v. Notlar ve Özetler:	86
vi. Pratisyen Materyaller:	86
c. Hukuk Okulları	86
d. İmparator Adına Cevap Verme İmtiyazı (Ius Publice Respondendi)	88
7. Örf ve Âdetler	90
III. POST-KLASİK DÖNEM (MS 250- 527)	90
A. GENEL OLARAK	90
B. LEX CITATIONIS (HANGİ HUKUK KAYNAKLARINA BAŞVURULACAĞINA DAİR KANUN)	91
§4. ROMA HUKUKUNUN IUSTINIANUS KODİFİKASYONUNA KADAR OLAN SÜRECİ VE BİLGİ KAYNAKLARI	95
I. IUSTINIANUS'TAN ÖNCEKİ DÖNEMDE YAPILAN HUKUK DERLEMELERİ	95
A. CODEX GREGORIANUS	95
B. CODEX HERMOGENIANUS	95
C. CODEX THEODOSIANUS	96
D. NOVELLAE LEGES	97
E. FRAGMENTA VATICANA	97
F. COLLATIO LEGUM MOSAICARUM ET ROMANUM	98
II. BATI ROMA İMPARATORLUĞUNUN YIKILIŞINDAN IUSTINIANUS KODİFİKASYONUNA KADAR GEÇEN DÖNEMDE	

(MS 476-527) BATI AVRUPADAKİ GELİŞMELER VE KANUNLAŞTIRMALAR.....	98
A. GENEL OLARAK.....	98
B. IUSTINIANUS DÖNEMİ ÖNCESİNDE ÇIKARILAN BAZI KANUNLAR.....	100
1. Roma Barbar Kanunları (Leges Romanae Barbarorum)	100
2. Barbar Kanunları (Leges Barbarorum)	102
§5. ROMA HUKUKUNUN IUSTINIANUS DÖNEMİNDE KODİFİKASYONU.....	103
I. GENEL BAKIŞ.....	103
II. IUSTINIANUS KODİFİKASYONU: CORPUS IURIS CIVILIS.....	106
A. INSTITUTIONES	106
B. DIGESTA.....	108
C. CODEX.....	110
D. NOVELLAE.....	112
§6. IUSTINIANUS DERLEMESİNİN AVRUPA HUKUK BİLİMİNDE VE MODERN MEDENİ KANUNLAR HAZIRLANMASI SÜRECİNDEKİ ROLÜ	113
I. HUKUK BİLİMİNİNDE ROMA HUKUKUNU ARAŞTIRAN EKOLLER	113
A. GLOSSATORLAR EKOLÜ	113
B. CONSILIATORLER (COMMENTATORLAR) EKOLÜ.....	115
C. ROMA HUKUKUNUN AVRUPA'DA ERKEN İKTİBASİ VE USUS MODERNUS PANDECTARUM EKOLÜ	117
D. HÜMANİST EKOL.....	119
E. TABİİ (DOĞAL) HUKUK EKOLÜ	120
1. Genel Olarak.....	120
2. Doğal Hukuk Etkisindeki Kanunlaştırmalar	123

a. Prusya Medenî Kanunu ve Avusturya Medenî Kanunu	124
b. Fransız Medenî Kanunu (CC: Code Civil).....	126
F. TARİHÇİ EKOL	128
G. PANDEKT HUKUKU EKOLÜ	132
1. Genel Olarak.....	132
2. Pandekt Hukukunu İzleyen Kanunlaştırmalar	134
a. Alman Medenî Kanunu (BGB: Bürgerlichesgesetzbuch)	134
b. İsviçre Medenî Kanunu (ZGB: Zivilgesetzbuch; Or: Obligationenrecht)	136
H. MODERN KANUNLAŞTIRMALARDAN SONRA ROMA HUKUK BİLİMİ	137
§7. ÖZEL HUKUKUN GENEL KAVRAMLARI.....	141
I. HAK VE HUKUK (IUS) KAVRAMLARI.....	141
II. HAK (IUS) VE DAVA (ACTIO) KAVRAMI VE BUNLAR ARASINDAKİ İLİŞKİ	143
III. ROMA HUKUKUNDA HUKUKUN ÇEŞİTLİ AÇILardan SINIFLANDIRILMASI	145
A. IUS CIVILE - IUS HONORARIUM (PRAETORIUM) AYRIMI	145
1. Beyanname yayımlamak (Edictum)	147
2. Dava Hakkı Vermek veya Vermemek (Dare Actionis, Denegatio Actionis).....	147
3. Defi Hakkı Tanımak (Exceptio)	147
4. Eski Duruma Getirme (Restitutio in Integrum).....	148
5. Yasak (Interdictum)	149
B. IUS CIVILE - IUS GENTIUM AYRIMI	149
C. IUS PUBLICUM (KAMU HUKUKU) - IUS PRIVATUM (ÖZEL HUKUK) AYRIMI	150
IV. HAKLARIN AYIRIMI.....	151
A. MUTLAK HAKLAR	151

1. Malvarlığı Üzerindeki Mutlak Haklar	153
a. Fikrî Haklar	153
b. Aynî Haklar	153
aa. Mülkiyet Hakkı.....	155
bb. Sınırlı Aynî Haklar	157
2. Kişi Üzerindeki Mutlak Haklar	166
B. NİSBİ HAKLAR (KİŞİSEL HAKLAR)	167
1. Genel Olarak Nisbi Haklar	167
2. Kişisel Hakların Kuvvetlendirilmesi	168
V. HAKLARIN KAZANILMASININ TÜRLERİ	169
A. ASLEN KAZANMA	169
B. DEVREN KAZANMA	170
C. TESİSEN KAZANMA	170
D. MİRAS YOLUYLA KAZANMA.....	170
VI. HAKLARIN KAZANILMASI	171
A. HUKUKİ SONUÇ VE HUKUKİ OLAY.....	171
B. HUKUKÎ FİİLLER.....	171
1. Hukuka Aykırı Fiiller	172
a. Dar Anlamda Hukuka Aykırı Fiiller: Haksız Fiiller	172
b. Geniş Anlamda Hukuka Aykırı Fiiller: Borca Aykırlık ve Haksız Fiiller	172
2. Hukuka Uygun Fiiller	172
a. Bilgi ve Haber Verme Açıklamaları	172
b. Duygu Açıklamaları.....	173
c. Maddi Fiiller	173
d. Hukukî İşlem Benzerleri.....	173
e. İrade Açıklamaları.....	174
C. HUKUKİ İŞLEMLER.....	174
1. Tek Taraflı Hukukî İşlemler	176
2. İki veya Çok Taraflı İşlemler	176

a. Sözleşmeler	176
aa. Tek Tarafa Borç Yükleyen Sözleşmeler.....	177
bb. İki Tarafa Borç Yükleyen Sözleşmeler.....	178
b. Kararlar	178
3. İvazlı Hukukî İşlemler-İvazsız Hukukî İşlemler	179
4. Hukukî İşlemin Malvarlığına Yaptığı Etki Yönünden Ayrımı: Borçlandırıcı İşlem-Kazandırıcı İşlem-Tasarruf İşlemi.....	180
a. Borçlandırıcı İşlem (Taahhüt İşlemi/İltizami Muamele)	180
b. Tasarruf İşlemi.....	181
c. Kazandırıcı İşlem	182
5. Sebebe Bağlı (İlli) Hukukî İşlemler- Sebebe Bağlı Olmayan (Soyut) Hukukî İşlemler	183
6. Şekle Bağlı İşlemler- Şekle Bağlı Olmayan İşlemler.....	185
a. Geçerlilik Şartı Olarak Şekil (Sihhat Şekli)	186
b. İspat Şartı Olarak Şekil	188
§8. KİŞİLER HUKUKU.....	189
I. KİŞİ KAVRAMI.....	189
II. HAK EHLİYETİ	190
A. ROMA HUKUKUNDA HAK EHLİYETİNİN ŞARTLARI	192
1. Özgürlük Durumu (Status Libertatis)	192
a. Genel Olarak.....	192
b. Köleliğin Sebepleri	193
aa. Savaş Esirliği:	193
bb. Doğum Yoluyla Kölelik:	193
cc. Köleliğin Diğer Sebepleri	194
c. Köleliğin Sona Ermesi (Azat Etme/Manumissio) 195	
aa. Ius Civile'ye Göre Köle Azat Etme Şekilleri....	196
bb. Ius Praetorium'a Göre Köle Azat Etme Şekilleri	196

cc. İstisnai Azat Etme Şekilleri (Manumissio Olmaksızın Azat Etme)	197
d. Kölelerin Hukuki Durumu	198
aa. Kölelerin Cezaî Sorumluluğu.....	198
bb. Kölelerin Hukukî Sorumluluğu	199
2. Vatandaşlık Durumu (Status Civitatis).....	200
3. Aile Durumu (Status Familiae)	202
4. Hak Ehliyetini Kısıtlayan Diğer Sebepler	204
a. Azatlılık (Liberti)	205
b. Şerefsizlik (Infamia).....	205
c. Din	207
d. Cinsiyet.....	208
e. Sınıflar ve Colonus'lar.....	208
III. ROMA HUKUKUNDA TÜZEL KİŞİLER.....	208
IV. FİİL EHLİYETİ.....	210
A. GENEL OLARAK FİİL EHLİYETİ KAVRAMI	210
B. FİİL EHLİYETİNİN KONUSU.....	211
1. Hukukî İşlem Yapabilme Ehliyeti.....	211
2. Haksız Fiillerden Sorumlu Olma Ehliyeti	211
C. FİİL EHLİYETİNİN MEDENİ YARGILAMA HUKUKUNDAKİ GÖRÜNÜMÜ	212
D. TÜRK MEDENİ HUKUKUNA GÖRE HUKUKİ İŞLEM EHLİYETİNİN ŞARTLARI	212
1. Erginlik	213
a. Yasal Erginlik	213
b. Evlenmeyle Kazanılan Erginlik.....	213
c. Yargısal Erginlik (Kaza-i Rüşt).....	214
2. Ayırt Etme Gücü (Ayırtım Gücü/Temyiz Kudreti)	214
a. Genel Olarak.....	214
b. Ayırt Etme Gücünü Ortadan Kaldıran Hâller	215
3. Kısıtlı Olmamak.....	217

a.	Akıl Hastalığı ve Akıl Zayıflığı.....	217
b.	Savurganlık, Alkol veya Uyuşturucu Madde Bağımlılığı, Kötü Yaşama Tarzı, Kötü Yönetim	218
c.	Özgürlüğü Bağlayıcı Ceza	218
d.	Aciz Sebebiyle İsteğe Bağlı Kısıtlama	219
E.	ROMA HUKUKU'NA GÖRE FİİL EHLİYETİNİN ŞARTLARI VE FİİL EHLİYETİNİN KISITLANMA SEBEPLERİ.....	219
1.	YAŞ (AETAS).....	220
a.	Infantes (0-7 Yaş Grubu)	220
b.	Impuberes Infantia Miores (7- 12/14 Yaş Grubu)	221
c.	Puberes Miores (12/14 -25 Yaş Grubu).....	221
2.	AKIL HASTALIĞI	222
3.	CİNSİYET	223
4.	İSRAF (PRODIGENTIA).....	223
F.	HUKUKİ İŞLEM EHLİYETİNE SAHİP OLMAMANIN SONUÇLARI.....	224
V.	ROMA HUKUKUNDA VE TÜRK HUKUKUNDA YASAL TEMSİL.....	225
A.	GENEL OLARAK.....	225
B.	ROMA HUKUKUNDA VE TÜRK HUKUKUNDA YASAL TEMSİL TÜRLERİ.....	226
1.	Baba Egemenliği (Patria Potestas) - Velayet.....	226
2.	Vesayet	227
3.	Kayımlık	230
§9.	ROMA YARGILAMA HUKUKU.....	233
I.	ROMA HUKUKUNDA YARGILAMA SİSTEMLERİNE GENEL BAKIŞ.....	233
A.	Özel Yargılama Sistemi (Ordo Iudiciorum Privatorum) ...	233
1.	Legis Actio'lar Usûlü.....	233
2.	Formula Usûlü.....	234

B. Sistem Dışı Yargılama (Cognitio Extra Ordinem).....	236
II. YARGILAMADA İSPAT VE İSPAT YÜKÜ	238
III. DELİLLER	241
A. İKRAR.....	242
B. SORGU	243
C. YEMİN	244
D. TANIK.....	247
E. SENET	249
F. KESİN HÜKÜM (RES IUDICATA)	252
IV. YARGILAMANIN YAPILMASI.....	253
A. DAVAYA ÇAĞRI.....	254
1. Özel Yargılama Sisteminde Davaya Çağrı.....	254
a. <i>Legis Actio</i> 'lar Usûlünde.....	254
b. Formula Usûlünde.....	255
2. Sistem Dışı Yargılamada Davaya Çağrı.....	256
B. YARGILAMADA ÖN İNCELEME VE TAHKİKAT AŞAMASI	257
1. Özel Yargılama Sisteminde Yargılama Aşaması.....	257
a. Magistra Önündeki Aşama (In Iure).....	257
aa. Genel Olarak.....	257
bb. Davacının İddiaları ve Değerlendirilmesi	259
cc. Davalının Savunması ve Değerlendirilmesi	263
b. Davanın Tespiti Aşaması (Litis Contestatio) / Ön inceleme Tutanağı	265
c. Özel Yargıç Önündeki Aşama (Apud Iudicem)	270
2. Sistem Dışı Yargılama Usûlünde Yargılama Aşaması... 271	
C. KARAR/HÜKÜM (SENTENTIA) AŞAMASI.....	272
§ 10. TÜRK MEDENİ USÛL HUKUKUNUN ANA HATLARI.....	275
I. MEDENİ YARGILAMANIN ÖZELLİKLERİ.....	275
A. TASARRUF İLKESİ.....	275
B. TALEPLE BAĞLILIK İLKESİ.....	276

C. TARAFLARCA GETİRME İLKESİ.....	277
D. TEKSİF İLKESİ	279
E. DAVAYI AYDINLATMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ.....	280
F. DAVANIN HÂKİM TARAFINDAN YÜRÜTÜLMESİ (YARGILAMANIN SEVK VE İDARESİ)	280
G. DELİLLERİN İNCELENMESİNDE DOĞRUDANLIK İLKESİ	281
H. HÂKİMİN DELİLLERİ SERBESTÇE DEĞERLENDİRMESİ.....	281
I. SÖZLÜLÜK- YAZILILIK İLKESİ.....	282
II. YARGILAMANIN AŞAMALARI	282
III. DİLEKÇELER AŞAMASI	283
A. DAVANIN AÇILMASI (DAVA DİLEKÇESİ).....	283
B. DAVA DİLEKÇESİNİN TEBLİĞİ	283
C. CEVAP DİLEKÇESİ	284
D. CEVABA CEVAP VE İKİNCİ CEVAP DİLEKÇESİ	284
IV. ÖN İNCELEME AŞAMASI.....	284
V. ÖN İNCELEME DURUŞMASI AŞAMASI.....	285
A. GENEL OLARAK.....	285
B. ÖN İNCELEME DURUŞMASI	285
C. İDDİA VE SAVUNMANIN GENİŞLETİLMESİ VEYA DEĞİŞTİRİLMESİ	286
VI. TAHKİKAT AŞAMASI VE DURUŞMA.....	287
A. TAHKİKAT	287
B. DURUŞMA	287
C. TAHKİKATIN SONA ERMESİ.....	290
VII. SÖZLÜ YARGILAMA AŞAMASI.....	290
VIII. HÜKÜM AŞAMASI.....	290
IX. KANUN YOLLARI AŞAMASI	291
A. İSTİNAF	291

B. TEMYİZ.....	292
§11. CEBRİ İCRA HUKUKU	295
I. KENDİLİĞİNDE HAK ALMA (İHKAK-I HAK)) VE CEBRİ İCRA HUKUKU ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	295
II. ŞAHİS ÜZERİNDE İCRA VE MALVARLIĞI ÜZERİNDE İCRA.....	297
§12. ROMA HUKUKUNUN TARİHİ GELİŞİMİ İÇİNDE İCRA USÛLLERİ.....	299
I. ŞAHİS ÜZERİNDE İCRANIN UYGULANDIĞI DÖNEM	299
A. MANUS INIECTIONEM (XII LEVHA KANUNU DÖNEMİ: M.Ö. 451-M.Ö. 326)	299
B. ACTIO IUDICATI (LEX POETELIA KANUNU: M.Ö. 326- M.Ö.118)	302
II. CEBRİ İCRANIN BORÇLUNUN MALVARLIĞINA YÖNELDİĞİ DÖNEM.....	303
A. BONORUM VENDITIO	303
B. CESSIO BONORUM.....	306
C. İMPARATORLUK DEVRİNDE CEBRİ İCRA.....	307
§13. TÜRK HUKUKUNDA CEBRİ İCRA	309
I. GENEL OLARAK CEBRİ İCRA TÜRLERİ	309
II. KÜLLİ İCRA (İFLAS)	310
III. CÜZİ İCRA (HACİZ) TÜRLERİ	311
A. İLAMLI İCRA	311
B. REHNİN PARAYA ÇEVRİLMESİ YOLUYLA TAKİP ...	312
C. İLAMSIZ İCRA.....	312
§14. ROMA HUKUKUNDA UYUŞMAZLIKLARIN ALTERNATİF ÇÖZÜM YOLLARI VE TAHKİM	317
ROMA RAKAMLARI.....	323
ROMA TAKVİMİ	325
BAZI ROMA EYALETLERİ.....	327
BAZI ÖNEMLİ OLAYLARA İLİŞKİN KRONOLOJİ.....	329

BAZI LATİNCE ÖZDEYİŞLER.....	331
KUÇUK SÖZLÜK.....	333